

ANALÝZA GRÉCKEHO VÝRAZU „TEOLÓGIA“

Pavol KOCHAN

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

ETYMOLOGIA SLOVA

Slovo teológia pochádza z gréckeho výrazu ή θεολογία. Toto slovo pozostáva z dvoch slov: ó Θεός a ó λόγος. Výraz ó Θεός sa v slovenskom jazyku prekladá slovom Boh. Pri etymológii tohto slova vidíme nasledovnú postupnosť: slovo ó Θεός vychádza zo slova Θεύς, ktoré pochádza z výrazu Θεῦσις¹³⁸. Predchádzajúcim výrazom je Θεῦ, ktorý sa v novogréčtine rovná slovnému spojeniu Δεῦρο, τρέχα, čo môžeme preložiť ako „sem bežať; utekať na toto miesto“. Θεῦ má svoj pôvod vo výraze Θεῦω alebo Θέω, ktoré takisto znamenajú „bežať, utekať, resp. pribiehať“. Samotné Θέω je synonymom výrazu Σέω, ktoré rovnako znamená bežať, utekať.¹³⁹ Samotný výraz ó Θεός je správnejšie preložiť ako „Stvoriteľ celej prírody“, respektíve „Stvoriteľ všetkého, čo bolo stvorené“.¹⁴⁰ Samotné slovo Stvoriteľ však nepredstavuje niečo ukončené, statické, ale predstavuje dynamiku samotného tvorenia v starostlivosti a spravovaní stvoreného, čo vyplýva z gréckeho slova ο δημιουργός. Keďže v slovenčine chýba presný výraz na preklad posledného spomenutého slova, hoci by sme mohli do určitej miery použiť výraz „hospodár“, ako to vidíme v českom jazyku, je potrebné slovo Stvoriteľ čo najpresnejšie objasniť. Medzi prvými, ktorí použili výraz ó Θεός, bol Homér, ktorý použil tento výraz vo svojom diele Odysea, kde spomína jedného z

¹³⁸ Θεῦσις - pribiehaš, aby si pomohol.

¹³⁹ Σέω 1 - τρέχω. Θέω 1 - τρέχω. Θεῦω - τρέχω. Θεῦ - Δεῦρο, τρέχα. Θεῦσις - τό νά τρέξεις, εἰς βοήθειαν. Θεύς - Θεός. Θεός 1 - ο δημιουργός τῆς φύσεως. Δεῦρο 1 - πρὸς τά. Δεῦρο 2 - (τά) τάισιδητάδοντα. Δεῦτε 2 - προσέλθετε. In ΣΤΡΟΥΜΠΟΥΛΗ, Δ.Μ. 1998. *Ετυμολογία ελληνική γλώσσας*. Πειραιάς, 1998. s. 153.

¹⁴⁰ ó Θεός - ο δημιουργός τῆς φύσεως. In ΣΤΡΟΥΜΠΟΥΛΗ, Δ.Μ. 1998. *Ετυμολογία ελληνική γλώσσας*. Πειραιάς, 1998. s. 153.

gréckych antických bohov Dia¹⁴¹ (v nominatíve Zeus), alebo Aristofanis, i keď tento autor použil výraz ó θεός v spojení s iným slovom, ktorého výsledkom bolo antické meno ó Ἀμθίθεος.¹⁴² Prvými autormi, ktorí používajú tento výraz v kresťanskom duchu, sú Irinej Lyonský a Euzébios¹⁴³. Samozrejme, myslíme kresťanských autorov, ktorí spadajú do poapoštolskej doby.

Druhým výrazom, ktorý tvorí druhú časť slova „teológia“, je ó λόγος. Do slovenského jazyka sa prekladá ako „slovo“. Výraz ó λόγος pochádza zo slova λέγω, respektíve λέω, ktoré znamená „hovoriť, kázať“. Tento výraz sa vyvinul zo starogréckeho slovesa λαίω, alebo λάω, ktoré znamená „vydávať zvuk z hrdla, rozprávať“.¹⁴⁴ Samotný výraz ó λόγος sa v textoch používal v niekoľkých výrazoch:

1. Ako samotné slovo, alebo v pluráli ako reč, homília, napríklad u Platóna.¹⁴⁵
2. Ako myšlienka, idea, s čím sa stretávame napríklad u Herodota.¹⁴⁶
3. Aischylos používa tento výraz aj ako teóriu alebo logiku.¹⁴⁷

V cirkevnej literatúre sa stretávame s takýmito význammi výrazu ó λόγος:

¹⁴¹ θεός Ζεύς: Όδ. Δ. 236, Ε. 327. Pozri LIDDEL, H.G. - SCOTT, R. 1901-1906. *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης Μεταφρασθέν εκ της αγγλικής εις την ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Μόσχου* δ.φ. τόμ. I-IV. εκδ. 1. Αθήνα : Σιδέρη, 1901-1906.

¹⁴² Tento výraz sa nachádza vo vokatíve. ...κλητ. ...θεός, ἢ ...θεέ· ἀλλὰ δόκιμον ἐν τοῖς συνθέτοις ὀνόμασι, Ἀμθίθεε: Ἀριστοφ. Ἀχ. 176. Pozri LIDDEL, H.G. - SCOTT, R. 1901-1906. *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης Μεταφρασθέν εκ της αγγλικής εις την ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Μόσχου* δ.φ. τόμ. I-IV. εκδ. 1. Αθήνα : Σιδέρη, 1901-1906. s. 472-473.

¹⁴³ Eus.p.e.1.9. (29D; M.21.70A). Pozri A PATRISTIC GREEK LEXICON. (ed. LAMPE, G. W. H.). Oxford University, 1997. s. 632.

¹⁴⁴ Από λάω 3: Λαίω – φθέγγομαι. Λέω - όμιλῶ. Λέγω 3 - όμιλῶ. Λέξις 1 – λόγος, όμιλία. Λόγος 1 – έναρθρος λόγος. Pozri ΣΤΡΟΥΜΠΟΥΛΗ, Δ.Μ. 1998. *Ετυμολογία ελληνική γλώσσας*. Πειραιάς, 1998. s. 83.

¹⁴⁵ ...λέγω οὖν ἐνὶ λ. Πλάτ. Φαιαρ. 241E. Pozri LIDDEL, H.G. - SCOTT, R. 1901-1906. *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης Μεταφρασθέν εκ της αγγλικής εις την ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Μόσχου* δ.φ. τόμ. I-IV. εκδ. 1. Αθήνα : Σιδέρη, 1901-1906. s. 55.

¹⁴⁶ ...τῶ ἐκείνων λ. Ἡρόδ. 8. 6... Pozri LIDDEL, H.G. - SCOTT, R. 1901-1906. *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης Μεταφρασθέν εκ της αγγλικής εις την ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Μόσχου* δ.φ. τόμ. I-IV. εκδ. 1. Αθήνα : Σιδέρη, 1901-1906. s. 55.

¹⁴⁷ ...λ. Βροτῶν οὐκ έσχεν οὐδένα... Αισχύλ. Πρ. 231. Pozri LIDDEL, H.G. - SCOTT, R. 1901-1906. *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης Μεταφρασθέν εκ της αγγλικής εις την ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Μόσχου* δ.φ. τόμ. I-IV. εκδ. 1. Αθήνα : Σιδέρη, 1901-1906. s. 55.

1. Vyslovený výraz, napríklad Justín Filozof či Atenagoras.¹⁴⁸
2. U Jána Zlatoústeho, Papiasa a Justína Filozofa má tiež význam príbehu, konverzácie.¹⁴⁹
3. Gregor Nysský, Vasilij Veľký, Cyril Jeruzalemský a Maxim Vyznávač chápu pod týmto výrazom tiež imanentnú rozumnosť, chápanie.¹⁵⁰
4. V teologickom použití sa výraz ὁ Λόγος viaže na druhú osobu Svätej Trojice, t. j. používal sa pre objasnenie súdržnosti Otca a Syna (Lóga) a vzdialenosti medzi nimi (z hľadiska určitého pozorovateľa) cez Stvorenie a Oslobodenie, v ktorom Lógos je vyjadrením neohraničeného Otca.¹⁵¹

V našej literatúre zatiaľ najhlbšiu etymologickú a historickú analýzu slova teológia nachádzame v monografii J. Zozuľaka *Filozofia, teológia, jazyk*. Našou snahou je ešte viac prehĺbiť túto otázku.

Teológia je teda slovom, učením o Bohu, jeho podstate, vlastnostiach atď. Podľa K. Bartha „teológia je slovo, ľudská schopnosť: teológia nie je len slovo alebo schopnosť, ale Slovo, ktoré je počúvané a chápané.“¹⁵² Z tohto pohľadu teológia, v rámci ľudského výkladu, hovorí o nemožnosti. Ľudstvo nemôže predvolať Boha a „súdiť“, čo Boh hovorí. Keď Boh niekedy alebo vždy hovorí, je to konkrétny fakt lásky.¹⁵³

¹⁴⁸ ...εἰς λόγους ἐλθεῖν. Just. Dial. 112.4 (K.6.736A); Athenag. Leg. 28. (PG.6.953B). Pozri A *PATRISTIC GREEK LEXICON*. (ed. LAMPE, G. W. H.). Oxford University, 1997. s. 807.

¹⁴⁹ ...τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λ. Papias Fr. 2.4.; Just. I.apol. 14.5. (PG:6.349a); Chrys. Hom. 58.5 in Jo. (8.344A). Pozri A *PATRISTIC GREEK LEXICON*. (ed. LAMPE, G. W. H.). Oxford University, 1997. s. 807.

¹⁵⁰ τὸ λογικόν τὸ ὅλον τὸν... Χριστὸν γεγονέναι, καὶ σῶμα καὶ λ. καὶ ψυχὴν... Gr. Nyss. Castig. (PG.46.308A); Just. I. apol. 2.1(PG.6.329A); ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τρία μέτρα, τρία κριτήρια, μηνύεται, αἰσθησις μὲν αἰσθητῶν, λεγομένων δὲ καὶ ὀνόματων καὶ ῥημάτων ὁ λ., νοητῶν δὲ νοῦς... Cyr. H. Catech. 19.5; λόγῳ κράτει τῆς ἀμαρτίας... Bas. Hom. 13.5(2.118E; PG.31.436B); τὸ μὲν θεωρητικόν ἐκάλει νοῦν, τὸ δὲ πρακτικόν λ., ὡς πρῶτας δηλαδὴ δηνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ πάλιν τὸν νοῦν σοφίαν, τὸν δὲ λ. φρόνησιν, ὡς πρῶτας ἐνεργίας... Max. Myst. 5(PG.91.499D). Pozri A *PATRISTIC GREEK LEXICON*. (ed. LAMPE, G. W. H.). Oxford University, 1997. s. 808.

¹⁵¹ ...ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ λ. τοῦ πατρὸς ἐν ἰδέᾳ καὶ ἐνεργείᾳ...πρῶτον γέννημα εἶναι τῷ πατρί, οὐχ ὡς γενόμενον (ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὁ θεὸς νοῦς αἰδῖος ὢν, εἶχεν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ τὸν λ., αἰδίως λογικὸς ὢν). Athenag. Leg. 10.2 (PG.6.908Bff). Pozri A *PATRISTIC GREEK LEXICON*. (ed. LAMPE, G. W. H.). Oxford University, 1997. s. 809.

¹⁵² BARTH, K. *Evangelical Theology*. London, 1963. s. 20.

¹⁵³ *Dictionary of Ethics, Theology and Society*. (ed. Clarke, P. B. a Linzey, A.). London - New York, 1996. s. 819.

VŠEOBECNÉ VLASTNOSTI TEOLÓGIE

Z pohľadu sociálneho a etického, nachádzame päť oblastí, ktoré sú adresované každej teológii.

1. Prvou vlastnosťou, ktorá by mala byť každej teológii vlastná, je **história**. Teológia prijíma z počiatočného bodu svojej existencie to, čo bolo v histórii dané, hlavne v živote a osobe Isusa Christa.
2. Ďalšou vlastnosťou je, že každá teológia by mala byť **sociálna**. Pozerajúc z jednej roviny, Isus Christos sa javí ako jeden osamelý človek v histórii. A predsa rano-kresťanské rozmýšľanie sa riadilo hodnotami Isusa vo viac než len individuálnych požiadavkách. Teológia svätého apoštola Pavla hovorí o tom, ako jednotlivci pociťujú Christa znútra, žijúc "v Christovi", a zároveň sú včlenení vnútri Jeho tela prostredníctvom krstu.¹⁵⁴ Opis Boha ako Otca, Syna a Svätého Ducha v trojjedinosti vyvíja tento pojem o spoločenstve. Boh je centrála pravdivého spoločenstva, spoločenstvo rovnakých osôb. Byť zobrazený v Bohu znamená byť prenesený do nového vzťahu nielen s duchovným, ale so všetkými Božími stvoreniami. Vasilij Veľký zhrňuje, že „prirodzenosť Boha je spoločenstvo“.¹⁵⁵ Stewart Headlam stotožnil Christovo vtelenie s uzdravujúcim bodom pre sociálne pôsobenie: „Vy ste doslova, ako povedal samotný Christos, napojili, odeli, dali prístrešie Isusovi Christovi, keď ste napojili, odeli a dali prístrešie hocijakej ľudskej bytosti. Zlé jedlo, nedôstojný odev, špinavé domovy nielen urazia telo, ale potupia dušu, ba dokonca okázale urážajú samotného Boha.“¹⁵⁶ Zaujímavým názorom sa javí aj myšlienka Tillicha, ktorý tvrdí, že každá teológia nie je len sociálnou, ale aj politickou. Neexistuje neutrálna teológia. Ako píše Tillich, teológia sa pohybuje medzi dvomi rovinami: „večnou pravdou z jej základu“ a „časovým stavom, v ktorom večná pravda má byť prijatá“.¹⁵⁷

¹⁵⁴ 1K 12, 6; 2K 13, 3; Ef 3, 20; Filip 2, 13; Kol 1, 29; 3, 16.

¹⁵⁵ ZIZIOULAS, J. D. 1985. *Being As Communion: Studies in Personhood and the Church*. London, 1985. s. 134.

¹⁵⁶ HEADLAM, S. D. 1882. *The Service of Humanity and Other Sermons*. London, 1882. s. 84.

¹⁵⁷ TILlich, P. 1951. *Systematic theology*. Parts I and II. London : SCM Press, 1951.

3. Každá teológia má byť **morálnou** teológiou. Mnohí autori prehliadajú, že Lógos je najvyšším zjavením podľa Božej morálnej vôle. Toto odhalenie je podľa kresťanskej teológie uskutočnené na hore Sinaj. Byť v Bohu neznamena len prichádzať do spoločenstva s Bohom, ale tiež v tajinách. Nová zmluva nám jasne poukazuje, že v Christovi je "nové stvorenie", že v Christovi je obnovený náš pôvodný Boží obraz. Toto obnovenie je morálna transformácia. Apoštol Pavol hovorí: *„...keď ste už vyzliekli starého človeka s jeho skutkami a obliekli nového, ktorý sa obnovuje k pravej známosti podľa obrazu svojho Stvoriteľa. ...oblečte teda srdečné milosrdenstvo, dobrotivosť, pokoru, krotkosť, trpezlivosť... odpúšťajte, ako aj Pán odpustil vám... a najmä priodejte sa láskou, ktorá je páskou dokonalosti... a pokoj Christov nech rozhoduje vo vašich srdciach, veď k nemu ste aj vy boli povolani ako jedno telo...”*¹⁵⁸
4. Každá teológia by mala byť **ekologickou**. Ekológia znamená skúmanie a študovanie sveta ako nášho domova. Napriek tomu, že je dnes ekológia silne sekularizovaná, zreteľne vyzdvihuje christologicky založenú tému vo Svätom Písme a v Tradícii. Lógos, ktorý bol v tele, je ten istý Lógos, ktorý podľa Atanáza Veľkého iluminuje „príkaz a obsah sveta vo veciach viditeľných i neviditeľných, obsahujúcich a posielaných v Ňom samotnom“.¹⁵⁹ Avšak vtelenie má kozmický zámer: „Keď Slovo navštívilo svätú Pannu Máriu, Duch k nej prišiel s Ním, a Slovo v Duchu sformovalo telo a prispôsobilo sa mu, túžiac zjednotiť a prezentovať všetko stvorenstvo pred Otcom, prostredníctvom seba a prostredníctvom toho zmieriť všetko, učiniť pokoj, t. j. veci v nebi a veci na zemi.“¹⁶⁰ Toto videnie Lóga ako zhrnutie a obsiahnutie všetkých vecí pochádza samozrejme z veľkolepých kozmických veršov v listoch apoštola Pavla k Efežským a Koloským. Univerzálny, kozmický význam Christovej práce je téma, ktorej sa venuje mnoho spisov

¹⁵⁸ Kol 3, 9 – 16.

¹⁵⁹ ST. ATHANASIUS. *Contra Gentes and De Incarnatione*. (Ed. and trans. by Robert W. Thompson). Oxford, 1971. s. 113 – 115. In *Dictionary of Ethics, Theology and Society*. (ed. Clarke, P.B. a Linzey, A.). London – New York, 1996. s 824.

¹⁶⁰ ST. ATHANASIUS. *Contra Gentes and De Incarnatione*. In TORRANCE, T. F. 1961. *Divine and Contingent Order*. Oxford, 1961. s. 14. Pozri *Dictionary of Ethics, Theology and Society*. (ed. Clarke, P.B. a Linzey, A.). London – New York, 1996. s 824.

rôznych teológov Cirkvi ako Vasilij Veľký, Gregor Teológ, Maxim Vyznávač, Cyril Jeruzalemský a Gregor Nysský. „*Ked' (On) spravuje vesmír, môže byť niekto natoľko naivný, že neverí, že Boh je prítomný vo všetkom, vnikajúc, objímajúc a prenikajúc to? Všetko závisí na Ňom, ktorý je a nič nemôže existovať, čo nie je obsiahnuté v Ňom, ktorý je.*“¹⁶¹ Z tejto perspektívy, Lógos je oboje: počiatok a konečný cieľ všetkého, čo existuje.

5. Nakoniec je tu ešte rovina eschatologická. Tu môžeme postrehnúť určité protirečenie tohto sveta proti skutočnostiam, ktoré nastanú po tomto svete. Božia spravodlivosť sa prejaví v plnosti a na všetkých, príde vykúpenie celého storenstva, ktoré bolo podrobené márnosti v nádeji, že bude oslobodené z otroctva skazy do slobody Božích detí.¹⁶²

Svätí Otcovia hovoria, že pre teológiu a teologizovanie je nevyhnutné, aby mala dve základné aspekty: blahodať a tajomnosť (mystiku). Zároveň však aj od človeka je požadovaných niekoľko nevyhnutností pre správne teologizovanie: katharsis alebo očistenie a hesychia, teda mlčanlivosť. Teológia má človeku poslúžiť na objasňovanie Božích zjavených právd, i keď teológia nie je len pre objasňovanie, ale má byť súčasťou služby Bohu. Teológia sa nikdy nesmie stať snahou „technického“ alebo „terminologického“ vyjadrenia Boha. Majúc na zreteli, že Boh je pre človeka nepostihnuteľný, teológia sa nesmie stať nástrojom pre ohraničenie Boha. Naopak, svätí Otcovia hovoria o tom, že teológia musí byť živá, ako je živý Boh, ku ktorému sa snaží priviesť človeka. Preto jej živosť musí byť charakterizovaná mysticky, liturgicky a doxologicky. Pre svätých Otcov teológia je synonymom teórie, alebo nazerania, čo predpokladá bezprostredné spoločenstvo so živým Bohom a teda nepretržité spojenie s modlitbou.¹⁶³ Od človeka si to však vyžaduje úplné oddanie sa Bohu. Čo to znamená? Človek sa cez očistenie, pokánie a askézu približuje k Bohu, ktorého v konečnom dôsledku nespoznáva ľudskými slovami a definíciami, ktoré sú len stvorenými a neschopnými plného vyjadrenia Boha, ale

¹⁶¹ ST. GREGORY OF NYSSA. Address on Religious Instruction. In HARDY, E.R., RICHARDSON, C.C. 1964. *Christology of the Later Fathers*. London, 1964. s. 124. Pozri *Dictionary of Ethics, Theology and Society*. (ed. Clarke, P. B. a Linzey, A.). London – New York, 1996. s. 824.

¹⁶² Porovnaj 1M 2, 1 – 2; Rim 8, 18 – 24.

¹⁶³ Pozri ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. *ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ* (Курс лекций). ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. s. 5.

predovšetkým prenikaním do vlastnej hĺbky svojej mysle a srdca, ktoré už ako očistené spoznávajú „niečo“ z Boha nie v slovách, ale v ľudskom chápaní snád paradoxne v mlčanlivosti a nazeraní na všetko Božie. Podľa Schmemmana Osnovou teológie je Sväté Písmo a hlavnými témami teologického rozmyšľania sú:

1. téma Božieho Slova
2. téma Cirkvi
3. téma histórie.¹⁶⁴

NEBEZPEČENSTVÁ V TEOLÓGII

V histórii sa objavili zreteľné nebezpečenstvá, na ktoré by teológia nemala zabúdať. Všeobecne by sme tieto nebezpečenstvá mohli rozdeliť do troch oblastí. Prvé nebezpečenstvo je **idololatria**.¹⁶⁵ Vo chvíli, keď je teológia „zdržanlivá“ pri objasňovaní niektorých teologických otázok, môže sa objaviť protikladná situácia, t. j. niektorí teológovia sa snažia objasniť danú otázku natoľko, až sklzájú do herézy. Ako upozorňuje K. Barth: „*Teológia je zdržanlivá, pretože celá jej logika by mohla byť len ľudskou analógiou Slova; analogická myšlienka a reč by nemala byť obsahom alebo riadením originálneho slova.*“¹⁶⁶ Teológia by vždy mohla obsahovo klesnúť, keď by sa usilovala byť viac než len odpoveďou na Slovo. Ak by položila nejaké hranice, mimo ktorých Boh nemôže hovoriť, alebo ľudia nemôžu počúvať, znehodnotila by samú seba.¹⁶⁷

Druhým nebezpečným faktorom, ktorý môže teológiu značne „znehodnotiť“ je **fundamentalizmus**. Fundamentalizmus absolutizuje ľudské pôsobenie, autoritu, alebo učenie nad Boha. Každé náboženstvo, v ktorom sa človek snaží urobiť systémy, pomocou ktorých sa usiluje o vyššie postavenie než je postavenie Boha, je nesprávne.

¹⁶⁴ ШИМЕАН, А. 1993. *Введение в богословие*. Париж : Православный Свято-Сергиевский Богословский Институт, 1993. s. 18.

¹⁶⁵ Vychádzajúc z gréckeho výrazu ειδωλολατρία, ktoré je možné preložiť ako modlárstvo, alebo v širšom význame ako pohanstvo. Pozri NEDEĽKA, Th. 2002. *Novořecko-český slovník*. 2. vyd. Praha : Asociace řeckých obcí v ČR, 2002. s. 285.

¹⁶⁶ BARTH, K. *Evangelical Theology*. London, 1963. s. 21.

¹⁶⁷ *Dictionary of Ethics, Theology and Society*. (ed. Clarke, P.B. a Linzey, A.). London – New York, 1996. s. 820.

Treťou hrozbou je **parochializmus**. Aj keď mnohí teológovia robia pevné a nevyhnutné spojenie medzi teológiou a Cirkvou, je potrebné, aby teológia rozlišovala medzi službou a prisluhovačstvom. „Teológia, ako činnosť kresťanskej Cirkvi, má slúžiť potrebám Cirkvi.“¹⁶⁸ Táto služba však môže poklesnúť do prisluhovačstva, ak bude zneužívaná na podporu náboženského, respektíve kresťanského postavenia „*per se*“, než používaná na hľadanie Božej pravdy.

ROZDELENIE TEOLÓGIE

Jedným zo základných kritérií pri delení teológie by mala byť skutočnosť prítomnosti kresťanstva. Podľa toho môžeme rozdeliť teológiu na kresťanskú a nekresťanskú.¹⁶⁹ Do skupiny kresťanských teológií môžeme zaradiť jednoznačne teológiu Pravoslávnej cirkvi, ktorá ako jediná počas celej svojej histórie zachovala priamu líniu v učení Christa a apoštolov a bránila sa proti akémukoľvek odklonu od pravosti učenia. Podľa miesta, kde sa rozvíjala a podľa rovín, ktoré považovala za prioritné, pravoslávnu teológiu môžeme rozdeliť na biblickú, monastiersku, byzantskú a pod. Všetky tieto „roviny“ však tvoria jednotné učenie a napomáhajú pri objasňovaní teologických otázok.

Pri charakterizovaní západnej rímskokatolíckej teológie objavíme problém so začlenením. Pri sledovaní jej histórie vidíme, že aj keď od svojho počiatku bola totožná s líniou Christovej Cirkvi a jej učenia, t. j. pravoslávnu teológiou, postupne v určitých momentoch dochádza k mnohopočetným odklonom od správneho učenia, i keď to bolo v snahe ochrániť učenie pred vnútornými a vonkajšími nebezpečenstvami. Stalo sa to v snahe o jasnosť pojmov a dôrazu na cirkevnosť už v dobe všeobecných snemov. Zatiaľ čo Východ prelínal teológiu s mystickou skúsenosťou duchovného života, Západ sa až priveľmi snažil o „právnickú“ presnosť a jasnosť.¹⁷⁰ Vzhľadom na to, že rímskokatolícka

¹⁶⁸ TILLICH, P. 1951. *Systematic theology*. Parts I and II. London : SCM Press, 1951. s. 3.

¹⁶⁹ Tu je možné pridať ešte jednu skupinu teológií, a to polokresťanské teológie, t.j. teológie, ktoré vo svojom učení, vo svojich základoch obsahujú niečo, čo prebrali z kresťanského učenia, zároveň však v istom momente svoj hlavný základ zamerali na vedľajší, nekresťanský smer, ktorý nemá kresťanský základ, alebo dokonca popierajú samotné myšlienky, ktoré prevzali z kresťanského učenia, pričom jasne zavrhnú kresťanstvo.

¹⁷⁰ Pozri ALEŠ, P., BELEJKANIČ, I. 1999. *Pohľady do dejín pravoslávnej dogmatickej teológie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1999. s. 42 – 44.

teológia stále obsahuje časť pravoslávneho učenia, to znamená, že sa stotožňuje so správnym učením, ale na druhej strane na mnohých miestach tejto teológie naďalej pretrvávajú chyby, ktoré sa tam v minulosti objavili, je ťažké túto teológiu niekam začleniť. I keď je pravda, že mnohí rímskokatolícki autori sa snažia o napravenie niektorých chýb, respektíve o priblíženie sa k správne učeniu, stále ostáva nepochopenie zo strany ďalších rímskokatolíckych teológov pri dialógu s pravoslávnyimi teológmi v snahe ujasniť niektoré vážne fakty teológie. To vidíme na prelome 19. a 20. storočia v zmýšľaní modernistov. Tí však vo svojej teologickej doktríne obhajovali všetko, čo sa v tej dobe videlo moderným a pokrokovým, ako Darwinova teória evolúcie alebo Kantova filozofia. Nové pokusy sa objavili až počas II. Vatikánskeho koncilu (60. roky 20. storočia). Mnohí však tento koncil považujú za príliš všeobecný.¹⁷¹ Môžeme teda zhrnúť, že rímskokatolícka teológia je teológiou definície. Jasne tu cítiť snahu definovať všetko, čo sa objaví. Táto snaha vychádza prakticky od Tomáša Akvinského a jeho racionalistickom teologizovaní. Teológia má objasňovať Božie pravdy zjavené Christom. Podľa Meyendorfa „podstatou teológie je súčasné premýšľanie, či skôr nazeranie na Boha a zároveň vyjadrenie Nevyjadriteľného.“¹⁷² Svätý Diadoch pripomína, že teológia „podáva duši jeden z najväčších darov, zjednocujúc ju s Bohom nezničiteľným zväzkom.“¹⁷³

Ešte viac problematickým sa javí začlenenie unionistickej teológie, v našom regióne známej ako gréckokatolíckej. Táto teológia, sa objavila ako snaha ujednotiť pravoslávnu a rímskokatolícku teológiu. Už prvý takýto snem, ktorý bol vo Florencii (1438 - 1439) poukázal, že toto „ťažko napravitelné“ zmiešanie rímskokatolíckej teológie s pravoslávnuou tradíciou a niektorými teologickými otázkami nevneslo žiadne zblíženie, ale naopak, potvrdilo prehlbujúci sa rozkol Východu a Západu. Prispeli k tomu hlavne dve skutočnosti: unionistické snahy a metóda riešenia problémov. Východní teológovia totiž uvažovali biblicky a patristicky a západní zasa scholasticky a dialekticky.¹⁷⁴

¹⁷¹ ALEŠ, P., BELEJKANIČ, I. 1999. *Pohľady do dejín pravoslávnej dogmatickej teológie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1999. s. 84 - 86.

¹⁷² Позри ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. *ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ* (Курс лекций). ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. s. 7.

¹⁷³ ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. *ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ* (Курс лекций). ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. s. 4.

¹⁷⁴ Позри PRUŽINSKÝ, Š. 1998. *Byzantská teológia I. História*. 1. vyd. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1998. s. 206 – 212.

Pokusy o jednotu Cirkvi, vidíme aj v súčasnosti. Každý dialóg však troskotá na základnej otázke – **jednote viery**. Š. Pružinský v knihe *Aby všetci jedno boli* poukazuje na fakt, že pokiaľ nebude existovať spoločná viera, nemôže existovať skutočné bratstvo v Christu. Nepomohol ani vznik Svetovej rady cirkví, v ktorej si každý predstavuje Boha, Cirkev atď. po svojom.¹⁷⁵ Najväčšou tragédiou a zároveň nedostatkom akéhokoľvek pokusu o zbližovanie rímskokatolíckej a pravoslávnej teológie tkvie v tom, že západní teológovia sa snažia riešiť „nepodstatné veci“, ktoré sú pre nich vážnejšie než jednota vo viere a Eucharistii. Hovoria o relatívnosti, respektíve o tom, že v otázkach viery sa tieto dve teológie viac-menej zhodujú. A práve výraz „viac-menej“ je najväčším problémom. Nemôžeme totiž hovoriť o jednej Cirkvi s jednou teológiou, pokiaľ pretrvávajú také „väčšie alebo menšie“ odchýlky, ako sú otázky predovšetkým triadologické (hlavne v otázke učenia o Svätom Duchu, na ktorú sa viaže problém „filioque“), ale tiež mariologické (učenie o Bohorodičke ako spolutrpitelke a spoluspasiteľke sveta, či o jej nepoškvrnenom počatí), ekleziologické (pápež ako hlava cirkvi a jeho neomylnosť vo veciach teologických i osobných), či eschatologické (napríklad učenie o očistci). Pre východných Otcov teológia sa má snažiť o poskytnutie nejakých „definícií“ a systematizácie len do tej miery, nakoľko je to nevyhnutné. U západných teológov prevláda snaha definovať a systematizovať všetko.

I keď z histórie vieme, že sa prví predstavitelia protestantizmu v XV. storočí snažili o očistenie rímskokatolíckej teológie, ktorej hlavným pilierom sa stala *Suma teologiae* od Tomáša Akvinského a o návrat k pravej viere, v skutočnosti však došlo k ešte väčšiemu odklonu od priamej línie apoštolskej tradície. Prispel k tomu aj fakt nenávisť voči všetkému, čo bolo vtedy „kresťanské“, t. j. rímskokatolícke. Jednou z hlavných charakteristík protestantskej teológie je, že jej predstavitelia odstránili vo svojej teológii tradíciu a postavili celú teológiu len na základe Svätého Písma ako jediného prameňa, o ktorý sa v danej historickej situácii mohli oprieť. Bol to viac-menej dôsledok chyby v rímskokatolíckej teológii, ktorá sa jednoznačne zamerala len na Svätú Tradíciu a odvrátila svoju pozornosť od Svätého Písma. Následkom protestantského zamerania sa na Sväté Písmo bolo rozhodnutie tridentského

¹⁷⁵ Pozri PRUŽINSKÝ, Š. 1997. *Aby všetci jedno boli* (Pravoslávie a ekumenizmus). 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1997. s. 176.

koncilu (8. apríl 1546), ktoré hovorí o svätej tradícii ako o jedinom prameni katolíckej viery.¹⁷⁶ V porovnaní s pravoslávnu teológiou ako jediným „priestorom“ zachovávaní pravosti viery, má protestantizmus značne veľké rozdiely, ktoré tvoria „bariéru“ pre skutočné a človeku prospievajúce poznávanie Boha. Tu ako aj pri dialógu so všetkými ostatnými teológiami by pomohol návrat k tomu, čo je spoločné pre každú z teológií, ktoré by tvorilo základ celého dialógu medzi pravoslávnu teológiou a ostatnými teológiami. Takisto by mal k tomu nevyhnutne prispieť aj návrat k patristickej literatúre.

Zaujímavým momentom pri študovaní teológie je fakt, že v histórii ľudstva došlo k „posvetšteniu“ významu a obsahu slova teológia, čím vznikla neuveriteľne rozsiahla skupina „nových teológií“. Išlo viac-menej o znehodnotenie a nepochopenie základných slov, ktoré pojem teológia v sebe zahŕňa. Výsledkom sú rôzne myšlienky, hnutia a prúdy, ako sú napríklad: konštitučná teológia, liberálna, feministická, fundamentálna, liberálna teológia 19. a 20. storočia, naturálna, negatívna, globálna, politická, dialektická a ekologická teológia.

Zoznam bibliografických odkazov

- ALEŠ, P., BELEJKANIČ, I. 1999. *Pohľady do dejín pravoslávnej dogmatickej teológie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1999. 210s. ISBN 80-88722-48-9.
- A PATRISTIC GREEK LEXICON. (ed. LAMPE, G. W. H.). Oxford University, 1997.
- BARTH, K. *Evangelical Theology*. London, 1963.
- ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. *ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ* (Курс лекций). ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. 159s.
- Dictionary of Ethics, Theology and Society*. (ed. Clarke, P. B. a Linzey, A.). London – New York, 1996.
- HARDY, E.R., RICHARDSON, C.C. 1964. *Christology of the Later Fathers*. London, 1964.

¹⁷⁶ Pozri ALEŠ, P., BELEJKANIČ, I. 1999. *Pohľady do dejín pravoslávnej dogmatickej teológie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1999. s. 79 - 80.

- HEADLAM, S. D. 1882. *The Service of Humanity and Other Sermons*. London, 1882.
- LIDDEL, H.G. - SCOTT, R. 1901-1906. *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης Μεταφρασθέν εκ της αγγλικής εις την ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Μόσχου δ.φ. τόμ. I-IV. εκδ. 1. Αθήνα : Σιδέρη, 1901-1906.*
- NEDĚLKA, Th. 2002. *Novořecko-český slovník*. 2. vyd. Praha : Asociace řeckých obcí v ČR, 2002. 810s. ISBN 80-238-8584-7.
- PRUŽINSKÝ, Š. 1998. *Byzantská teológia I. História*. 1. vyd. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1998. 250s. ISBN 80-88885-57-4.
- PRUŽINSKÝ, Š. 1997. *Aby všetci jedno boli (Pravoslávie a ekumenizmus)*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1997. 376s. ISBN 80-967801-5-8.
- ΣΤΡΟΥΜΠΟΥΛΗ, Δ.Μ. 1998. *Ετυμολογία ελληνική γλώσσα*. Πειραιάς, 1998.
- ШМЕДАН, А. 1993. *Введение в богословие*. Париж : Православный Свято-Сергиевский Богословский Институт, 1993.
- TILLICH, P. *Systematic theology*. Parts I and II. London : SCM Press, 1951.
- TORRANCE, T. F. 1961. *Divine and Contingent Order*. Oxford, 1961.
- ZIZIOULAS, J. D. 1985. *Being As Communion: Studies in Personhood and the Church*. London, 1985.

ANALYSIS OF GREEK EXPRESSION „THEOLOGY“

Pavol KOCHAN, lecturer on Orthodox Theological Faculty of University of Prešov in Prešov, Masarykova 15, 081 01 Prešov, Slovak republic, pavol.kochan@unipo.sk, 00421517726729

Abstract

Today there are many attempts to appropriate the authority of the word theology. In this article we focus on etymological, historical and patristic content of this expression. We characterize theological clothing of the word theology after its receipt by the Church, we refer to the typical features of theology in social and historical context. We also point to the most serious hazards which may arise in theology. Finally, we present a trial division of theologies in the world today.

Key words

Theology, Holy Fathers, etymology, analysis, idololatriy, fundamentalism